

зберігся у фондах ДАЧОН спростовує деякі безпідставні твердження біографів ученого і висвітлює невідомий епізод з життя видатного візантиніста:

Многоуважаемый Сергей Михайлович!

Обращаюсь к Вам, как ученому секретарю, с просьбой, не может ли канцелярия Института выслать мне Копию аттестата. Все мои документы остались при Петроградском Университете к которому, как Вы помните, был прикомандирован К сожалению, я вынужден был бежать из Петрограда еще в декабре прошлого года и теперь уже потерял всякую надежду скоро туда возвратиться. Намереваюсь просить учительского места на Украине, для чего и нужна мне копия аттестата. Если Вы лично не можете выслать мне к[опию] аттестата, то не откажите указать, что я должен сделать для получения оной бумаги, а также – не найдется ли в Нежине для меня какое-нибудь подходящее занятие.

Мне совестно беспокоить Вас, Сергей Михайлович, такой просьбой, но я уже 7 месяцев сижу дома и дальнейшее вынужденное безделье становится невыносимым. Пока же, желаю Вам здоровья и сил бодро пережить это кошмарное время. Ваш благодарный ученик

25 авг[уста] 1918 М. Левченко

Адрес: г. Суджа Курск губ.

священнику Василию Левченко

Дмитро Гордієнко (Київ)

ДАЧОН – Ф. 1105. – Оп. 1. – Спр. 1704. – Арк. 24–24зв.

ЕПІЗОД ІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА В ПОЛЬСЬКІЙ XII ГІМНАЗІЇ ім. ЩЕПАНОВСЬКОГО В 1928 РОЦІ

Незважаючи на відвертий опір українського населення окупаційній владі, 14 березня 1923 р. Рада послів великих держав визнала Східну Галичину частиною Польської Республіки. Першим кроком польської влади на території Галичини була ліквідація тих інституцій, котрі забезпечували статус Галичини як окремої адміністративної одиниці. Наступна українство продовжувався в політиці повної централізації й полонізації шкільництва. Здійснювалося це різними шляхами – централізацією шкільної адміністрації і усуненням громадських впливів, введенням польської мови як викладової і обмеженням української, заміною українських учителів польськими, нарешті наданням школам польського духу.

У червні 1925 р. було видано розпорядження для директорів усіх типів шкіл з непольською мовою навчання про викладання історії, географії і науки про Польщу виключно польською мовою¹. Це розпорядження свідчило про подальше обмеження прав і можливостей української школи в Польщі.

У контексті цих рішень під пильним спостереженням опинилась Академічна гімназія у Львові та її філія, в якій у 1912–1925 рр. працював учителем історії І. Крип'якевич. На перевірки та випускні екзамени стали приїжджати польські інспектори, які почали звинувачувати гімназію в тому, що вона ігнорує польську державу. Особливо критикували викладання історії, тому Львівська Кураторія почала інтенсивно переводити українських істориків-учителів до польських навчальних закладів: О. Терлецького до

¹ Dziennik Urzędowy Kuratorium okręgu szkolnego Lwowskiego r. 1925. – Lwów, 1925. – S. 312.

VII польської гімназії, І. Брика до IX гімназії, Д. Коренця до III гімназії, І. Крип'якевича до I гімназії, О. Панейка до Тернополя С. Шаха до Сокаля. До 1929 р. в Академічній гімназії працював єдиним українським істориком М. Кордуба та коли він перейшов на роботу до Варшавського університету в гімназії не було вже до 1939 р. жодного українського історика. Таким чином, не залишилося ні одного професора історії, хоч то був один із найважливіших предметів у вихованні молоді. В українських школах та гімназіях викладання історії почали віддавати в руки цілковито лояльних до польської держави вчителів².

Із серпня 1925 р. І. Крип'якевич працює в I польській гімназії ім. Коперника³. Директор I польської гімназії сумлінно виконував усі накази Кураторії пильнував учителів і учнів. "Мені було дуже важко жити з польською школою, особливо з цією гімназією, де був значний процент синів польської інтелігенції. І до того ще – вести історію в польському державницькому дусі!" – згадував І. Крип'якевич⁴. Він неодноразово звертався з клопотанням до Міністерства віросповідань і освіти про переведення його до "гімназії з руською мовою викладу", тобто до Академічної гімназії. Однак, незважаючи на численні клопотання та подані схвальні характеристики І. Крип'якевичу було відмовлено в проханні і переведено 1927 р. до XII гімназії ім. Щепановського⁵. У ній, за словами Івана Петровича, панував "польський дух", і не випадково, адже директором там був великий польський патріот. Характеризуючи педагогічний колектив І. Крип'якевич писав у своїх спогадах: "У учительському зборі були шовіністи-вшеполяки, як катехит Леман, полоніст Косовський, що поза плечі провокували мене"⁶. Почалася нелегка праця. Єдиною розрадою була наукова робота над популярними підручниками з історії України. Сумлінно виконуючи розпорядження Міністерства віросповідань і освіти щодо державно-патріотичного виховання, гімназія ретельно готувалася до роковин польської державності 11 листопада 1928 р. Учні готували концерт, виступи. У своїх спогадах І. Крип'якевич з гіркотою згадував про ці урочистості, на яких звучали некоректні виступи педагогів проти українців як ворогів польської держави. У такому ж дусі був і виступ одного з учнів. І. Крип'якевич не витримав і вийшов із залу. Це мало для нього невтішні наслідки. Директор не дозволив йому приходити до школи. Було розпочато слідство, справа пішла до Варшави⁷.

Особова справа І. Крип'якевича з фонду Львівської шкільної Кураторії містить його пояснювальну записку та протокол, складений окружним інспектором польською мовою (вся документація та й, врешті, викладання на той час велися державною мовою, тобто польською). Ось як пояснив І. Крип'якевич свій вчинок "Під час урочистостей у зв'язку з 10-річчям незалежності учень виголосив, що українці в 1918 р. в братовбивчий спосіб нападали на поляків. Я був настільки вражений, що вийшов і не повернувся до кінця програми. Довгий час не міг опанувати себе. Я старався ввійти в колектив, намагався бути лояльним, виконувати всі розпорядження, вказівки. До польської молоді

² Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. – Філадельфія; Мюнхен, 1978. – С. 227.

³ ЦДДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 122.

⁴ Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві – С. 121.

⁵ ЦДДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 145.

⁶ Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія)... – С. 121.

⁷ Там само.

ставився із сердечністю, оскільки розумів, що виховує і вчить їх вчитель не польської національності. Здавалося, що я отримував доброзичливість від колективу любові молоді. З великою радістю розділяв з паном директором те, що незважаючи на те, що в гімназії викладають різні учителі, в ній панує гармонія. Однак виступ учня на урочистостях знаючи, що я українець, вжив слів надзвичайно болючих. Удар був настільки несподіваним і сильним, що я не міг себе опанувати. Прошу прийняти пояснення до відома»⁸.

Однак цим не закінчилося. І. Крип'якевича викликав окружний інспектор і в присутності директора склав протокол, де було зафіксовано такий допит.

“Окружний візитатор: З якої причини Ви покинули залу?”

Відповідь: Я покинув залу, коли учень у своїй промові виголосив, що українці в 1918 р. в братовбивчий спосіб напали на поляків.

Окружний візитатор: Чи пригадуєте Ви докладно слова учня?”

Відповідь: Детально не пригадую, але “братовбивча” боляче на мене вплинуло... Я написав пояснення з 14 до 16 години. В мене потемніло в очах, і я пішов. Я не знав, що це розтлумачиться як нетактовність, демонстрація незадоволення, неповага. Через 2 дні я написав колективу що не мав наміру ображати патріотичних почуттів учнів. Відчуваю, що зробив неправильно, що зіпсував урочистість”⁹.

Незважаючи на письмові пояснення директора та педагогічному колективу заяві до шкільної Кураторії І. Крип'якевича було переведено “для добра школи” до гімназії у Вонгровці у Познанському воеводстві¹⁰. Це було величезним ударом для І. Крип'якевича. Він довгий час не міг отямитись, навіть припинив листування з Києвом, пов'язане з його роботою в Комісії для складання біографічного словника діячів України. Пізніше у листі до М. М. Могилянського від 7 січня 1929 р. І. Крип'якевич повідомить: “Не писав я довго, бо мав неприємності у зв'язку з львівськими листопадними подіями – коштувало мені це доволі часу й втрати енергії. На жаль, мої особисті відносини складаються тепер погано: я є державний учитель, і міністерство освіти перенесло мене із-за “листопадних подій” далеко на захід в Познанщину – се для мене матеріальна і моральна руїна... Роблю різні заходи, щоби якось з цієї халепи позбутися”¹¹.

І. Крип'якевичу вдалося не поїхати туди. Щоб виконати формальність, він написав лист, в якому погодився на роботу. Однак пізніше вислав лікарняні довідки про нервові захворювання, і на цій підставі Познанська Кураторія надала йому відпустку¹².

Завдяки різноманітним заходам та допомозі друзів І. Крип'якевичу вдалося залишитися в Галичині, а не їхати до Познанщини. Міністерство віросповідань і освіти у вересні 1929 р. перевело його з Вонгровця до Жовкви. Вчителював він тут п'ять років, до 1934 р.¹³.

Подана нижче пояснювальна записка І. Крип'якевича дирекції польської гімназії важлива не тільки як документ, який допомагає реконструювати біографію вченого. Її значення набагато ширше, бо записка відображає не тільки атмосферу, що склалася в освіті під час польської окупації українських земель, а й непросту долю українських учителів.

Неля Клименко (Київ)

⁸ ЦДДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 156.

⁹ Там само. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 157–159.

¹⁰ Там само. – Арк. 155.

¹¹ Інститут рукопису НБУВ. – Ф. X. – Од. зб. 5338. – Арк. 1.

¹² ЦДДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 177.

¹³ Там само. – Арк. 186.

ДОДАТОК

До Świetnej Dyrekcji Państw. Gimnazjum XII
we Lwowie

W odpowiedzi na pismo Dyrekcji z dnia 10 XI 1928 r. l. 2056 proszę przyjąć następujące oświadczenie:

W dniu 10 listopada byłem obecnym na uroczystym poranku szkolnym, urządzonym przez młodzież gimnazjum XII dla uczczenia 10-lecia niepodległości Państwa Polskiego, – wysłuchałem przemówienia p. Prof. Kossowskiego, deklamacji „Hasło” i muzycznych produkcji uczniów. Następnie zaczął przemawiać jeden ze starszych uczniów i użył w przemówieniu słów, że Ukraińcy w 1918 r. w bratobójczy sposób napadli na Polaków. Byłem tak dotknięty temi słowami, że pod pierwszym wrażeniem wstałem z miejsca, opuściłem salę i wyszedłem z budynku szkolnego. Na dalsze punkty programu nie powróciłem, bo czułem się tak wstrząśnięty nerwowo, że nie mogłem zupełnie się opanować.

W gimnazjum XII od chwili objęcia posady przed rokiem starałem się dostosować się do Grona, do którego wszedłem jako człowiek obcy, – starałem się z jak największą lojalnością wypełniać wszystkie rozporządzenia i wskazówki Władzy przełożonej, – do młodzieży polskiej odnosiłem się z serdecznością ażeby nie dać jej odczuć, że uczy ją i wychowuje nauczyciel nie-polskiej narodowości. Zdawało mi się, że pozyskałem i miłość młodzieży i zyczliwość grona, a z wielką radością usłyszałem z ust Pana Dyrektora (przy sposobności obchodu Jego Imienin), że chociaż w gronie są profesorowie różnych narodowości i wyznań, to mimo to w gimnazjum naszym panuje zupełna harmonia. Taką atmosferę odczuwałem w szkole. Wystąpienie więc ucznia, który prawdopodobnie wiedział o tem, że jestem Ukraińcem, na poranku uroczystym mimo to użył słów tak bardzo bolesnych dla mnie, – wystąpienie to było dla mnie udarem tak niespodziewanym i silnym, że wyszedłem z sali.

Proszę o przyjęcie mego oświadczenia do łaskawej wiadomości.

Lwów 10 listopada 1928 r.

Dr Jan Krypiakiewicz
Prof. Gimm. XII

ЦДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 156.

СИГНАЛЬНИЙ ПРИМІРНИК “ПОВЕСТИ ОБ УКРАИНСКОМНАРОДЕ” КУЛІША

У науковій бібліотеці Інституту російської літератури (Пушкінський дім) Російської академії наук зберігається сигнальний примірник Кулішевої “Повести об українском народі”, поданий до Петербурзького цензурного комітету для отримання дозволу на випуск книжки у світ (шифр: 1936и/622). Згідно з усталеною процедурою, перед тим, як випустити з друкарні вже готову книжку, слід було подати примірник до цензурного комітету, щоб цензор міг зіставити книжку з текстом, який дозволив. Відтак, якщо розбіжностей не було виявлено, цензор мав видати квиток, на підставі якого весь наклад книжки з друкарні надходив у розпорядження видавця. Квиток також засвідчував, що цензурний комітет отримав “узаконенное число экземпляров” книжки. Власне, примірник “Повести об українском народі” з бібліотеки ІРЛІ (ПД) і містить саме такий квиток (скріплений печаткою Петербурзького цензурного комітету з титульною сторінкою книжки) з дозволом на випуск цього видання у світ. Квиток (за № 1066) із штампованим текстом, куди від руки вписано назви книжки й друкарні – Імператорської Академії наук (видання появилось саме у ній), було видано 11 липня 1846 р.